

A kisállamok mentik meg a világot?

Armen Sarkissian: *The Small States Club. How Small Smart States Can Save the World*. London: Hurst & Company, 2023. 272 o.

https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2024.3.6

Armen Szargszján korábbi örmény elnök (2018–2022) és miniszterelnök (1996–1997) könyve, a *The Small States Club*, nem tudományos mű. Egy központi probléma felvetése helyett egy nemzetközi szervezet, a Kis Államok Klubja tervét vázolja fel, amelyet korábban államfőként ő maga igyekezett megvalósítani. A klub olyan kis- és „okosállamokat” tömörített volna, amelyek sikerrel veszik fel a versenyt a náluk jóval nagyobb területű és gazdagabb erőforrásokkal rendelkező, velük szemben rendre erőszakosan fellépő szomszédjaikkal és nagyhatalmakkal. A műnek a kisállamokkal kapcsolatos egyes megállapításai nem új keletűek, ám különösen nagy súllyal bírnak az átalakuló és bizonytalan világrend hajnalán, amikor a kiújult nagyhatalmi versengésben az érintett országok egyre súlyosabb fenyegetésekkel néznek szembe. Mindez halmozottan igaz Örményországra, így a bársonyos forradalmat (2018) és a második karabahi háborút (2020) elnökként megélt Szargszján különösen érdekes perspektívával szolgálhat a kérdéskör tekintetében.

A kisállamok – írja Szargszján – „túlélése a legkevésbé sem vehető készpénznek a formálódó pluripoláris világrendben, amelynek intézményi és normatív rendjét folyamatosan aláaknázza a viharos politikai, geopolitikai, társadalmi és technológiai átalakulás”. A szerző azt állítja, hogy mivel ezek az országok korlátolt lehetőségekkel bírnak a katonai erővel történő érdekérvényesítés terén, egyértelműen a nemzetközi béke és stabilitás fenntartásában, valamint a nemzetközi blokkosodás feltartóztatásában és egy új hidegháború elkerülésében érdekeltek, létfontosságú számukra a nemzetközi kapcsolatokat átláthatóvá tevő, erős és intézményesült multilaterális jogi és normatív rendszer fenntartása.

Szargszján úgy véli, az internacionalizmus nem elég ahhoz, hogy a kisállamok sikerrel kormányozzák a hajójukat a nemzetközi kapcsolatok háborgó vizein. „Okosállamokká” kell válniuk, s a hagyományos érdekérvényesítési formákon túlmutató, meglepő, sőt forradalmi megoldásokhoz kell nyúlniuk, ha túl akarják élni a történelem fenyegetéseit. A fizikusból lett államférfi három olyan tulajdonságot azonosított, amely elengedhetetlen a kis okosállamok sikeréhez:

- erős identitás és hivatástudat kialakítása a közösségen belül;
- nemzeti misszió és erős államvezetés;
- a vízió határozott kifejezésre juttatása és stratégiai tervezés.

A fenti igényeknek megfelelő, szükségesnek ítélt magatartáson túl további egyedi és eseti példákat sorol fel arra vonatkozóan, hogy miként válhat az okos diplomácia, a technológiai előny vagy éppen a diaszpórában rejlő lehetőségek révén „naggyá” egy kisállam.

Kilenc államot vesz górcső alá, amelyek szerint a Kis Államok Klubját alkotnák, mert példát mutathatnak más kisállamoknak, hogyan váljanak okosállammá. Ezek: Szingapúr, Katar, az Egyesült Arab Emírségek, Izrael, Észtország, Svájc, Írország, Botswana és Jordánia. Tizedikként pedig bemutatja Örményország helyzetét, annak az elmulasztott lehetőségeit, amelyek kihasználásával Jereván erőssé és sikeressé válhatott volna a forrongó posztszovjet Dél-Kaukázusban. A kilenc kisállam rövid történeti áttekintését rendre személyes élmények és emlékek gazdagítják, s azokat az adott ország sikerét garantáló sajátosságok azonosítása és feltárása követi.

Szargszján Szingapúr esetében Li Kuang-jao személyében és az ő politikai víziójában, valamint a nyelvileg és kulturálisan sokszínű állam nemzetté Kovácsolrásában azonosítja a siker legfőbb tényezőit. Katar tekintetében – bár a gazdag nyersanyagkincsek szerepe nyilvánvaló – a nemzeti konszenzust kivívó alkotmányozási folyamatot, az uralkodó dinasztia okos és merész külpolitikáját, továbbá az új technológiákba való befektetéseket emeli ki. Az Egyesült Arab Emírségek kapcsán is egy politikai vezéregyéniséget, Zájed bin Szultán Ál Nahján jelentőségét hangsúlyozza, aki képes volt egységet teremteni a rivalizáló emirátusok között, s az egységben rejlő erő kiaknázásával egy virágzó gazdaságot építeni. Izrael sikerének okai között többet is felsorol a szerző: a technológiai és tudományos forradalomba történt roppant mennyiségű tőke- és energiabefektetés, a diaszpóra politikai és pénzügyi támogatása, az izraeli zsidóság ragaszkodása a nemzetállamhoz, illetve a védelemipar mint húzóágazat – ez mind elengedhetetlen szerepet játszott az ország felemelkedésében.

Észtországgal kapcsolatban a gazdasági liberalizáció mellett a digitalizációt és az innovációt elősegítő adórendszert emeli ki Szargszján a balti állam sikerének kulcsaként. Svájc tekintetében újfent azt az erőt hangsúlyozza, amely a sokféleségben elért egységből fakad, a többnyelvű és -kulturájú kantonok közti harmóniából fakadó politikai dinamikát, a protestáns etikát és a semlegességre építkező, sokszínű külgazdasági kapcsolatokat. Írország messzemenőig ki tudja használni a diaszpórájában rejlő lehetőségeket, azaz az amerikai írek (a Kennedyk vagy épp Joe Biden) rendületlen támogatását, ugyanakkor Dublin proaktív és pragmatikus külpolitikája is sokat nyom a latban.

Különösen tanulságosak a volt örmény államfő Botswanával kapcsolatos megállapításai. A fekete-afrikai állam felemelkedésében ugyanis – a gyémántkészletei mellett – szintén egy politikai kulcsfigura, az első elnök, Seretse Khama játszott a főszerepet, aki a világ egyik legszegényebb országából egy regionális szinten kiugróan magas átlag-életszínvonalú államot épített, s e folyamatot

– emlékeztet Szargszján – elsősorban az államfőnek a korrupcióval és a tribalizmussal szembeni határozott fellépése és az okos külpolitikája segítette elő.

Jordániával zárul a kötetben felsorolt okosállamok sora, amelynek sikereit ugyancsak egy politikai vezető, Huszejn bin Talal szerepvállalásával köti össze Szargszján. A meglátása szerint ugyanis a jordán király a szó legnemesebb értelmében volt vezető, aki az országa és a népe érdekeit a sajátja és a dinasztiajéé elé helyezte, s a több mint egymillió fős palesztin menekülthullám következtében jelentősen átalakult társadalomban a turbulens geopolitikai változások viharos időszakában is képes volt egységet teremteni. Szargszján kiemeli továbbá az ammáni külpolitika éleslátását, hogy – az arab világban elsőként – 1963-ban párbeszédbe kezdett a zsidó állammal.

Tizedik államként a hazájáról, Örményországról is szót ejt Szargszján – azonban nem okosállamként állítja elé, hanem a sikeres kisállam lehetőségeivel rendelkező, de azokat rendre elmulasztó országgént. A volt örmény elnök szerint ugyanis a Szovjetunió összeomlását követően a több évezredes független államiságát visszanyerő Örményország a karabahi háborúban elért sikereket, a gazdag és befolyásos diaszpórája támogatását sem volt képes megfelelően kamatoztatni, s az 1994-es fegyverszünetből békét kovácsolni. Bár mindezt az azóta eltelt három évtized összes kabinetjét – köztük a sajátját is – felelősségre vonja, különösen súlyos mulasztásokkal a Nikol Pasinján vezette kormányt vádolja, a 2020-as (második) karabahi háború kudarcaiért. Szargszján azonban reméli, hogy a digitális technológiákba fektető, a diaszpórájára is építkező Örményország a jövőben képes lesz tanulni önnön hibáiból és a könyvben felsorolt okosállamok sikereiből, s maga is azzá válhat.

A volt örmény elnök szerint ugyanis a kisállamok túlélők, s ha összefognak, egy olyan közösséget teremthetnek, amely az internacionalizmus és a multilateralizmus válságával jellemzett, napjainkban formálódó új világrend stabil és iránymutató intézményévé válhat. A szervezet a békéhez és a rendhez való ragaszkodása miatt a konfliktusokkal terhelt nemzetközi kapcsolatokban a párbeszédet és a deeszkalációt szorgalmazná, s ezzel, mint Szargszján fogalmaz, „megmentheti a világot”. A Kis Államok Klubja ugyanis nem a tagországok geopolitikai erejére, hanem az okos és sikeres diplomáciai érzékükre, valamint a kapcsolatrendszerükre épülne, s a minilaterális megállapodásaik sikere világ-szintű megoldások receptje lehetne a nagy globális kihívásokkal szemben is.

Kránitz Péter Pál